

FLUGTEN GENNEM NIVÅ

AKTIVITET

HVAD VILLE DU HAVE GJORT?

Flugten gennem Nivå fortæller historien om de danske jøders flugt fra Nivå til Sverige under 2. verdenskrig. Nivaagaard teglværks ringovn og arbejdere spillede en stor rolle i redningen af de danske jøder. Denne folder fører dig hen ad de historiske steder fra ringovnen, hvor jøderne gemte sig, og ned gennem skoven ud på molen hvorfra de blev sejlet over til Sverige. Den giver også et indblik i nogle af de dilemmaer de flygtende og hjælperne stod i den gang og lægger op til refleksion og drøftelse af deres svære valg.

Sådan gør du:

- ⇒ Følg den rødstiplede rute på kortet og start ved post 1; Ringovnen. Posterne er kun markeret som en stedsangivelse på kortet og er ikke fysisk placeret i terrænet.
- ⇒ Læs scenariet, der hører til posten.
- ⇒ Diskutér dilemmaet med dine venner eller din familie.
- ⇒ Fortsæt videre til de næste poster.

Partnerskabet Gang i Fredensborg ønsker dig en god tur.

Udviklet af Mette Staun Jensen for Partnerskabet Gang i Fredensborg (2016) | Illustreret af Christian Stephensen

BAGGRUND

Den 1. september 1939 invaderede Tyskland og Sovjetunionen Polen – og startede 2. verdenskrig. I ly af krigen forsøgte det nazistiske Tyskland at udrydde hele Europas jødiske befolkning.

Den 9. april 1940 besatte det nazistiske Tyskland Danmark. Efter få timers modstand overgav den danske regering sig til den tyske krigsmaskine. For at beskytte den danske befolkning mod overgreb, indgik regeringen et samarbejde med den tyske besættelsesmagt. Under samarbejdet afviste regeringen enhver tale om diskrimination af de danske jøder.

I 1943 kunne samarbejdet ikke bære mere og fra august 1943 kunne Danmark intet stille op mod tyske ordrer – og kunne altså ikke længere beskytte de danske jøder, som nu var i stor fare. Natten mellem den 1. og den 2. oktober satte Werner Best, den øverstbefalende tysker i Danmark, massearrestationen af de næsten 8000 danske jøder i gang.

I Danmark gik det heldigvis meget anderledes end i resten af Europa. Takket være hjælp fra danske medborgere blev 95 % af de danske jøder reddet i sikkerhed i Sverige.

Gennem oktober 1943 var Humlebæk et af de største samlingssteder på den nordsjællandske østkyst. Men havnen i Humlebæk var under tysk kontrol, og det var for farligt at sende flygtninge af sted netop derfra. Sydligere ruter tæt på København måtte opgives af samme grund.

Broer og mindre moler langs kysten egnede sig bedre til illegal transport. Nivå viste sig at være et særligt godt sted: Den stille kyststrækning ud for Hven var perfekt til hemmelig udskibning. Sundet er smalt, og turen til Sverige i en fiskerbåd tager ikke mere end tre kvarter.

RINGOVNEN

I de mørke og våde oktobernætter spillede Ringovns lune lofter og teglværkets arbejdere en stor rolle i redningen af de danske jøder. Dansk-jødiske flygtninge ankom dag og nat - til fods, med tog, i biler og i lastvogne og kunne i hemmelighed opholde sig i Ringovnen, indtil lokale fiskere var klar til at sejle dem til Sverige. Ventetiden var lang og nervepirrende: De danske flygtninge havde næsten ingenting med - og der kunne gå flere dage! Her trådte lokale grupper og andre frivillige til med mad og andre nødvendigheder. Nogle gemte endda flygtningefamilier i deres egne hjem.

Menneskesmuglingen var et stort og risikabelt arbejde. De lokale grupper skaffede fiskere med kuttere, som kunne og ville sejle flygtningene til Sverige, og de skaffede penge. Det var ikke alle, der havde penge til transporten - og kunne du ikke betale, kom du ikke med. Fiskerne tog sig godt betalt for den farlige tur. Blev fiskeren opsnappet, mistede han sit levegrundlag - båd eller skib. Han risikerede tilfangetagelse og forhør - og måske sit liv.

Hjælperne på land fik derimod ingen betaling - selvom også de risikerede liv og lemmer.

Omkring 900 danske jøder undslap en skæbne i koncentrationslejr ved hjælp fra lokale grupper og andre frivillige i og omkring Nivå.

Hvis Ringovnen er åben, så tag trappen op til brænderloftet.

FORESTIL DIG, AT DU ER TEGLVÆRKSARBEJDER:

Du opdager, at nogle andre arbejdere på teglværket gemmer dansk-jødiske flygtninge, heriblandt børn, på lofterne i Ringovnen.

Diskuter med dine turkammerater eller tænk over:

HVAD VILLE DU HAVE GJORT?

Når...

Du ved, det er strafbart at hjælpe de danske jøder.

Børnene på lofterne er kolde og sultne.

Du har hørt, at Gestapo giver gode penge for oplysninger om danske jøder.

Fortsat til Post 2 - Broen over Nive Å

FLYGTNING

Panikken bredte sig i de dansk-jødiske familier. Der gik forfærdelige rygter om faren ved overfarten: Tyskerne havde patruljebåde på Øresund, lyskastere og overvågning med fly. Ét eneste fejltrin kunne afsløre en hel flygtningetransport. Der gik historier om, at børn blev kvalt eller smidt over bord, fordi de ikke kunne tie stille under en sejlads. Desuden var vejret i oktober måned vådt, blæsende og koldt, og særligt i begyndelsen foregik mange overfarter i robåde - og i buldrende mørke.

Familierne bekymrede sig også om, hvad der ventede dem i Sverige. Ville de komme i flygtningelejre? Kunne familien overhovedet blive sammen, eller ville mænd og kvinder blive skilt ad? Og der skulle træffes en drastisk beslutning: Var det for farligt at tage børnene med?

Også hos flygtningenes hjælpere var der bekymring over små børn. På nogle ruter var der tilknyttet læger, som kunne bedøve børnene under sejladsen, men fuld bedøvelse af småbørn var risikabel og virkede ikke altid. Et grædende barn ville afsløre alle, også flygtningehjælpere og fiskere. Derfor nægtede nogle hjælpere og fiskere at tage små børn med i båden.

STOP VED BROEN

DU ER PÅ FLUGT MED DIN FAMILIE

På vej fra Ringovnen til molen møder I en hjælper. Han fortæller, at fiskerne ved molen er nervøse. De er bange for, at de grædende børn vil afsløre alle.

I armene har du din lillesøster på tre år. Hun kan ikke komme med.

HVAD VILLE DU HAVE GJORT?

Når...

Der går rygter om, at Gestapo patruljerer i området.

Der ikke er en læge til at bedøve børnene.

En fremmed kvinde tilbyder at tage sig af den lille i Danmark, så I andre kan fortsætte.

Fortsæt til Post 3 - Den gamle mole

DEN GAMLE MOLE

Ringovnen var et godt skjulested. Der var god plads og lunt på lofterne – og mange mørke rum at gemme sig i. Fremfor alt lå den tæt på et muligt udskibningssted: Nivaagaard Teglværks gamle mole. Inden Kystbanen blev lagt i 1897, fragtede Nivaagaard Teglværk deres teglprodukter på skibe fra Nivå til København og Sverige.

I nattens mulm og mørke i oktober 1943 – næsten 45 år efter jernbanen havde erstattet fragtskibene – blev Nivaagaards mole igen taget i brug. Denne gang af lokale fiskere, der sejlede dansk-jødiske flygtninge til Sverige.

På grund af den lave vandstand i fjorden, måtte man i sin tid sejle teglprodukterne fra molen – i småbåde uden køl – ud til større fragtskibe med sejl, der lå for anker 100m ude i sundet. Det samme gjaldt for flygtninge-transporterne så mange år senere.

Når en fisker lå klar kunne en gruppe flygtninge bevæge sig fra lofterne i Ringovnen ned mod molen – i dyb tavshed, gennem mørket, henover Nive Å og nedad spor mellem sumpede enge. 100m ude i sundet ventede der så en fiskekutter, som de måske kunne komme med - men måske ikke. Hvad, hvis noget gik galt?

Bonus: Kig efter mursten og murstensbrokker på vejen. Det er rester fra den gang molen blev brugt til udskibning af tegl fra ringovnen.

Fortsæt ad den gamle »Nivaagaard Sporvei«.

STOP VED FUGLETÅRNET

DU ER FISKER

En fattig flygtningefamilie kommer ud på molen. Hjælperen, der skulle betale for deres transport, er ikke dukket op. De har ingen penge med selv.

HVAD VILLE DU HAVE GJORT?

Når...

Du tidligere på aftenen i Humlebæk Havn hørte rygter om, at en flygtningetransport på vej til Sverige var blevet beskudt af Gestapo.

Fortsæt til Post 4 - Teglværkssøerne →

"DEN STORE TRANSPORT" 8.-9. OKT. 1943

Der gik mange rygter: Det rygtedes, at fiskere blev »stukket« og anholdt af Gestapo; og at fiskerne tog store summer penge for at sejle flygtninge til Sverige. Men det rygtedes også, at nogle fiskere tog fattige flygtninge med helt gratis.

Det har vist sig, at mindre end hver tredje transport var gratis – og at fiskerne tjente mange penge på de illegale transporter. I september 1943 var gennemsnitsprisen 850 kr. pr. person – det svarer til næsten 20.000 kr. i dag (2016), og beløbet steg voldsomt under og efter aktionen i oktober – en af de største – og måske mest dramatiske – udskibninger der fandt sted netop ved Nivaagaards gamle mole:

En stor gruppe flygtninge opholdt sig på lofterne i Ringovnen – gemt væk bag stabler af mursten, da meldingen kom: En stor skonnert lå klar ude for molen. Folk var nervøse. Der gik rygter om, at Gestapo var tæt på – og folk løb ud til robådene, da de nåede stranden.

230 danske jøder blev i robåde sejlet fra molen ud til skonnerten, der lå for anker ude i sundet. Men ved midnat, da skibet endelig skulle sejle, ville motoren ikke starte. Efter en halv time gav skipperen op og roede ind til land for at skaffe hjælp. Jens Nyskov-Sørensen, en hjælper, blev på båden for at berolige de mange mennesker. I fem kolde nattetimer lå skibet og skyllede ved Nivå – med sin levende last under dækket. Det blev de værste timer i Jens' liv:

»Jeg var ikke bange for min egen skyld; men alle disse mennesker var i fare, og da den ene time gik efter den anden, blev de mere og mere nervøse. Jeg trøstede dem med, at de var i sikkerhed her på skibet, for selv om jeg var den mest nervøse, var der ingen der kunne mærke det på mig. Mange ville overhovedet ikke tale med mig, da de troede, at jeg var stikker og det var en fælde, de var lokket i.«

Da det begyndte at lysne, hørte de en motorbåd komme: »Lyden blev tydeligere og tydeligere, vi var alle meget anspændte. Var det hjælpen, der kom, eller var det tyskerne?«

»Det var hjælpen, der kom, en stor fiskerbåd, der skulle slæbe os over. Skipperen kom om bord, og vi fik en trosse fastgjort i forstavnen, og et øjeblik efter var vi på vej til frihed og trykthed for de mange flygtninge.«

Transporterne fortsatte gennem november, men fra januar 1944 blev det sværere da der kom mere bevogtning på.

STOP VED DEN FØRSTE SØ

En budbringer kommer cyklende med en advarsel fra Humlebæk: Gestapos danske håndlangere er på vej. En hjælper følger en lille gruppe unge flygtninge ind i skoven. Han advarer dem mod at tage tilbage til Ringovnen og sender dem i stedet i retning af nogle huse.

DU BOR I ET AF HUSENE

Flygtningene banker på din dør.

HVAD VILLE DU HAVE GJORT?

Når...

Du kan se, flygtningene er kolde og trætte - og bange.

Du har hørt et rygte om, at din nabo samarbejder med tyskerne.

Følg ruten på kortet tilbage til Ringovnen.

UDFORSK DE BLÅGRØNNE RUM

Miljø- og Fødevareministeriet
Naturstyrelsen

FREDENSBORG
KOMMUNE

Gang i Fredensborg er et partnerskab bestående af Fredensborg Kommune og Naturstyrelsen.
Partnerskabet har til formål at skabe nye og spændende rammer for fysisk aktivitet og naturoplevelser.